

Тарас Шевченко і Поділля

Усний журнал

Алла Маншина,

вчитель української мови та літератури

Сахновецької ЗОШ I—III ступенів

Хмельницька обл.

Мета: поглибити знання учнів про життя та діяльність Т. Г. Шевченка; розвивати зв'язне мовлення, самостійність мислення; виховувати усвідомлення важливості збереження історичної пам'яті народу.

Обладнання: портрети письменника та вислови про нього, виставка видань художніх творів про Т. Г. Шевченка.

Епіграф: *Імення його було, єсть і буде свято для всіх тих, у кого єсть жива душа і живе серце у грудях.*

Д. Яворницький

Хід заходу

Ведучий. Є особистості, про яких кажуть так: це — людина-держава. Вони помітні й впливові, яскраві й незабутні, діяльні й визначні. Вони тривалий час перебувають у полі зору суспільства, напружено і творчо працюють, переймаються різноманітними корисними для народу справами, виховують суспільні смаки, формують громадські ідеали. До них тягнуться люди — відомі й не дуже, за підтримкою й для спілкування.

Людина-держава завжди творить — своїми словами, вчинками. Вона створює навколо себе поле духовного життя. Вона є натхненником, лідером, її авторитет беззаперечний. І саме тому в неї з'являється чимало опонентів, недобррозичливців, вона позбавлена самозакоханості, проте поважає себе. Вона самодостатня й неспокійна, настійлива й творча, працьовита й відкрита для новацій. Така людина завжди вірить у те, що робить, цурається фальші. Вона стабільна у своїх переконаннях, які, власне, і забезпечують її внутрішню державність.

Саме такою особистістю і був Тарас Григорович Шевченко, який своїми діями, творами заслужив всенародну шану. Він знаний в усіх кутках світу, а його твори дороги кожному серцю, теплом його обігрівті, долею його освячені. Кобзареве слово було тим світільником, який осявав народу шлях до волі, зміцнювало віру в крашу долю, до нього прислухались по всіх усюдах.

Як же світив цей світоч розуму на подільській землі?

Біограф. У березні 1845 року Тарас Шевченко закінчив курс Петербурзької Академії мистецтв. Він був удостоєний вченою радою Академії звання художника і його відрядили в Україну для художніх занять. Тут вчорашній кріпак влаштувався на роботу художником Київської тимчасової Археологічної комісії. За дорученням комісії Шевченко у кінці 1845 і на початку 1846 років подорожує Київщиною і Чернігівщиною. А у вересні 1846 року Київська Археологічна комісія доручила своєму співробітникові Шевченкові обстежити історичні пам'ятники Поділля.

Літературознавець 1. У подільський край Тарас Шевченко прибув під час жорстокої розправи царського режиму з учасниками антикріпосницького руху, очолюваного Устимом Кармалюком (на той час ватажок був вже підступно вбитий). 23 роки під його керівництвом Поділлям котилася хвиля народних повстань про-

ти гніту польських, російських та українських панів. До "Галузінецької комісії" — суду над повстанцями — було притягнуто 2 тисячі 700 учасників руху. Хоч Кармалюка не було тоді в живих, але пам'ять про нього жила в народі і кликала до продовження боротьби. Звучали народні пісні про месника, які записав у Кам'янці Тарас Шевченко. Поет підтримував дружні відносини з інтелігенцією міста. Зустрівся з художником, викладачем гімназії Іваном Васьковим. Це був товариш Шевченка по Академії мистецтв.

У Кам'янці поет і художник знайомився з народним побутом, занотовував пісні. Виконуючи доручення Археологічної комісії, Тарас малює історичні пам'ятки міста. На Поділлі Кобзар записав пісню про Микиту Швачку (кармалюківця), яка стала епіграфом одного з розділів його поеми "Гайдамаки".

Подільські краєвиди, знайомство з людьми та історія краю залишили свій відбиток у творах "Гайдамаки", "Меж скалами, неначе злодій". Оспіваний народом образ Кармалюка глибоко вразив уяву поета. Під час перебування в селі Вербка він зустрівся з тими, хто давав притулок герою.

За народними спогадами, улюбленим місцем відпочинку Т. Шевченка стала Кармалюкова гора. Він писав про місто у щоденнику: "И вот я в Каменце... Я увидел город и удивился смелой и гордо-неправильной его архитектуре..." Тут поет, активний член Кирило-Мефодіївського товариства, вів революційну пропаганду серед селян-кріпаків.

Літературною пам'яткою про перебування на Поділлі є повість "Варнак". Герой Шевченка — народний месник, який веде боротьбу, очолює пригноблені маси. Початок повісті "Варнак" прямо вказує на місце селянського повстання. Сам образ Варнака, район його дій, тактика повстання — все це дуже схоже з Устимом Кармалюком, якого народ називав славним лицарем. Так називав його і поет. Про Кармалюка заборонено було писати, а щоб повість була надрукована, Тарас Шевченко змінив кінець життя Варнака — той сам здався на милість царського суду.

За свідченням самого Шевченка, на Поділлі він бував двічі. Про другу поїздку є згадка в повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали". Повість написана у формі подорожніх записок художника. Образ художника Дармограя — автобіографічний (Дармограй — псевдонім Шевченка-прозаїка). Оpubлікована російською мовою, повість розповідає про Україну, яка стогнала під гнітом російського царизму, згадується трагічна доля України і за часів польського панування. У повісті Тарас Шевченко таврує українських поміщиків-лібералів, розкриває їхню розбещеність, жорстокі методи знущання над кріпаками. Кобзар протиставляє Україну рабську і Україну, яка веде боротьбу за свободу.

Відомо, що до Кам'янця і назад Шевченко їхав старим поштовим трактом Житомир — Кам'янець-Подільський. Згодом він так описав свої

враження: "На полях Волині і Поділля ви часто любуетесь мальовничими руїнами стародавніх масивних замків і палат. Про що говорять, про що свідчать ці помурі свідки минулого? Про деспотизм і рабство. Про холопів і магнатів".

Літературознавець 2. Більше Кобзарю не довелося бувати в цих місцях, але доля не раз зводила його з подолянами. Через три роки на засланні в Оренбурзі відбулося знайомство з Венгжинівським, уродженцем Проскурова, випускником Кам'янець-Подільської гімназії. Наглядач шкіл для киргизьких дітей подружився з солдатом Шевченком, допоміг йому відновити зв'язки зі старими знайомими, зокрема з Репніною. Назавжди у поета залишилась добра згадка про "милого друга Аркадія".

Повертаючись із заслання в 1857 році, Шевченко в Астрахані зустрівся з учителем гімназії Іваном Клопотовським, подолянцем, випускником Київського університету. Наш земляк зустрів поета "як батька, як брата, як найбільшого друга", про що зробив запис у його щоденнику.

І такі прояви любові подолян до Шевченка траплялися не раз. "Якщо буде нагода бути на Поділлі, не відмовте ступити в хатину Михайла Гладиша, котрий Вас много любить і почитає" — писав поету 14 липня 1860 року житель Зінькова.

Але невдовзі Шевченка не стало. У травні 1861 року труну з тілом Шевченка перевезли в Україну. Серед тих, хто зустрічав катафалк біля Києва в селі Микільському, був уродженець Кам'янця-Подільського Каленик Шейковський. Він виголосив перед присутніми, за словами сучасника, славу, глибоко продуману промову. Активний учасник руху за створення недільних шкіл для народу, автор книги "Побут подолян" Шейковський все своє життя популяризував творчість Кобзаря.

Слава поета швидко зростала. Його вірші, які стали народними піснями, завітали в хату кожного трудівника. Серед тих, хто активно сприяв цьому, був уродженець Дунаєвець композитор Владислав Іванович Заремба. На вірші Кобзаря він написав близько 30 пісень. З-поміж них "Така її доля", "Калина", "І багата я, і вродлива", "На вулиці невесело", "Якби мені черевички", "Якби мені, мамо, намисто", "Утоптала стежечку" стали народними.

Революційні за своїм характером твори Шевченка використовували для агітації народники. Коли в 1868 році в Кам'янці-Подільському виникла Подільська комуна, яка мала свої відділи в селах кількох повітів, то на сходках народники поруч читали твори Некрасова і Шевченка.

Літературознавець 3. З роками все більше людей відвідувало могилу Кобзаря біля Канева. У 1895 році тут побував письменник Григорій Мачтет, дитинство і юність якого пройшли в Летичеві і Кам'янці-Подільському. Активний учасник Подільської комуні Мачтет за участь у революційному народницькому русі 1870-х років сидів в одноосібній камері Петропавлівської фортеці, пережив тягар суворого сибірського заслання.

З дитинства Мачтет любив поезію Кобзаря. Ця любов проявилась і в тому, що свого сина він назвав Тарасом.

Мачтета приємно вразило, що могилу Шевченка відвідує багато людей — і українці, і росіяни, і поляки. У своєму нарисі "На могилі. Подорожні картинки" він писав: "Біля багатьох точаться розмови і співаються пісні, згадують минуле, мріють про майбутнє, дихають тим, що було заповідано піснею великого поета..."

У 1898 році ще молодий письменник Михайло Коцюбинський в нарисі "З Українського Поділля" відзначив, що найпопулярніша книга серед мешканців малих

міст Поділля — "Кобзар".

У 1905—1908 роках багато для популяризації творчості Шевченка в Кам'янці-Подільському зробив художник В'ячеслав Розвадовський, який заснував у місті художню школу. Сам художник у ці роки намалював картини за творами "Тополя", "Хустина", "Думка", виконав портрет поета з кераміки. В лютому 1906 року за активною участю Розвадовського в Пушкінському будинку Кам'янця-Подільського відбувся вечір-концерт, присвячений Шевченкові. Розвадовський порушив питання про спорудження пам'ятника поету в місті. Оголосили про збір пожертвувань на зведення пам'ятника. Про це в січні 1908 року повідомили газети. Розвадовський залучив до цієї справи видатного російського художника Рєпіна, який за мотивами поеми Шевченка "Кавказ" виконав малюнок "Прометей" для листівки, яку мав видати в Кам'янці-Подільському Розвадовський. Всі кошти від її продажу мали надійти у фонд спорудження пам'ятника. Проте здійснити задум не вдалося. Художня школа у Кам'янці-Подільському була закрита, а Розвадовського вислали з міста.

Літературознавець 4. Передова громадськість України вирішила спрямувати всі зусилля на спорудження пам'ятника Шевченкові в Києві. Було створено Об'єднаний комітет, який оголосив про збір коштів серед населення. 26 лютого 1909 року Подільська земська управа повідомляла, що в Кам'янецькому повіті було зібрано на спорудження пам'ятника Кобзареві 257 карбованців 34 копійки, в Летичівському — 95 карбованців 28 копійок, у Проскурівському — 157 карбованців 94 копійки. Збір коштів було продовжено і в наступні роки. Дехто надсилав гроші безпосередньо в Київ. "Посилаю три карбованці грошей на пам'ятник Т. Г. Шевченкові, невелика моя жертва, але дуже щира", — писав 11 квітня 1912 року мешканець Шепетівки Павло Римарчук. Всі вшанування пам'яті Шевченка відбувались в умовах протидії царської влади.

У 1914 році передова громадськість країни готувалась відзначити столітній ювілей Т. Г. Шевченка. Ювілейні комітети були створені в Москві, Петербурзі. У Києві в день ювілею планувалось закладання пам'ятника Кобзарю.

11 січня 1914 року 184 громадяни Кам'янця-Подільського звернулись до міської думи із закликом належним чином відзначити ювілей. Був створений ювілейний комітет. 29 січня 1914 року газета "Киевская мысль" повідомила, що Кам'янець-Подільська міська дума постановила присвоїти одній з вулиць міста ім'я Шевченка. Але царський уряд заборонив відзначення ювілею і подільський віце-губернатор вимагав від підлеглих "не допустити публічного вшанування пам'яті названого поета з боку як громадських груп, так і окремих осіб".

Звертаючись до подолян, геніальний пророк писав: "О, мои милые непорочные земляки! Если бы вы были так богаты, как нравственной сердечной прелестью, вы были бы счастливейший народ в мире. Но увы! Земля ваша, как рай... вы Лазари убогие!"

Ведучий. Подоляни полюбили Великого Кобзаря. Його полум'яне слово зміцнювало духовні зв'язки народних мас і прогресивної інтелігенції. Шевченко був їхнім батьком, заступником, голосом, виразником інтересів. Для кам'янчан найдорожчою реліквією є прижиттєве фото Тараса Григоровича (одне з чотирьох відомих), яке збереглося й експонується на виставці унікальних експонатів у картинній галереї Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника.

Поета не стало. Згасла свічка його життя. Але залишилось слово, яке не має обмежень у просторі, бо воно злітає все вище і вище, до верховин духу генія, де немає розбитих мрій, надій, розчарувань.